

IN DIE HOOGGEREGSHOF VAN SUID-AFRIKA(APPÈLAFDELING)

In die saak tussen:

JAN MOSEMENG Eerste Appellant

PHILEMON SEKGOME Tweede Appellant

EN

DIE STAAT Respondent

Coram: HEFER, EKSTEEN et NIENABER, ARR

Verhoor: 8 Maart 1994

Gelewer: 25 March 1994

U I T S P R A A K

EKSTEEN, AR :

Die twee appellante is in die Kalahari
Rondgaande Plaaslike Afdeling skuldig bevind aan
roof, met verswarende omstandighede, en aan moord.
Op die aanklag van roof is die eerste appellant
tot 12 jaar gevangenisstraf gevonniss, en die tweede
appellant tot 9 jaar. Op die aanklag van moord
is albei die doodvonniss opgelê. Die huidige appèl
is slegs teen laasgenoemde vonniss gerig.

Dit blyk uit die getuieniss dat die
twee appellante die aand van 20 April 1992 na
die plaas Oopuitsig in die distrik Vryburg gegaan
het. Dit was die plaas van mnr Lucas Cornelius

Pieterse (die oorledene). Hy was 'n 64-jarige vry-
 gesel wat alleen op die plaas gebly het. Hy was
 by 'n vorige geleentheid ook op die plaas aangeval,
 en daarna het hy die gewoonte gehad om elke aand by
 sy broer mnr Johannes Anthonie Pieterse op 'n buur-
 plaas te gaan slaap. Hulle het hom blykbaar vir
 aandete verwag. Soms het hy om sewe-uur daar op-
 gedaag, en soms so laat as tien-uur. Hulle het
 nie juis vir hom gewag nie, maar slegs sy aandete
 in die kombuis gelos en die buitelig vir hom aan-
 gelaat. As 'n verdere voorsorg teen aanvallers
 het oorledene 'n geëlektrifiseerde heining om sy
 opstal laat span.

Die oorledene het boorwerk gedoen vir

grondeienaars in Bophuthatswana en in die omliggende

distrikte. Hy het ses boormasjiene gehad en

sy besigheid op 'n streng kontantbasis bedryf.

Gevolgtik het hy dikwels groot somme geld by hom

gehad. Van die geld het hy in 'n kluis op sy broer

se plaas gebêre, maar dikwels met 'n bondel note

in sy hemsak rondgeloop. Dat hy gewoonlik heel-

wat geld by hom gehad het, was vry algemeen bekend,

en mense het dikwels by hom geleen om byvoor-

beeld pompenjins op hul boorgate te sit. By een

geleentheid het hy R8000 aan 'n huurmotorbestuur-

der geleen om 'n taxi te koop.

Toe die twee appellante die aand van

20 April 1992 by die opstal op Oopuitsig opdaag,

het hulle voor die geëlektrifiseerde draadheining

te staan gekom. Volgens 'n foto wat by die verhoor

ingehandig is, was daar 'n sement muurtjie effens

hoër as, en onmiddellik langs die onderste ge-

ëlektrifiseerde draad, vermoedelik om te verhoed

dat mense of diere onder die draad deurkruip.

Hierdie muurtjie het egter opgehou ongeveer 'n

tree of wat van die een hoekpaal, en dit was net

hier waar die appellante die grond weggekrap het

om 'n opening te maak vir hulle om onder die draad

deur te skuur.

Die tweede appellant sê in 'n verkla-

ring dat dit ongeveer 10 n m was dat hulle die per-

seel betree het. Hulle het blykbaar die oorledene

in sy motorhuis aangetref en hom daar aangeval deur hom met 'n ronde yster pyp en 'n driehoek- yster, soortgelyk aan dié van 'n windpompvoetstuk, te slaan. Die pyp was 660 m m lank, met 'n deursnee van 35 m m , en het ongeveer 1 kg geweeg.

Die driehoekyster was 900 m m lank, met plat kante van 38-40 m m breed en 2 m m dik. Dit het ongeveer 2 kg geweeg. Daar was ook 'n stuk van 'n boorgat stang gevind met 'n moer aan die een kant wat bloedvlekke op gehad het en dus ook in die aanval gebruik kon gewees het. Dit was 610 m m lank en was van soliede yster met 'n deursnee van 15 m m.

Die appellante het oorledene verskeie

houe oor sy kop, gesig, nek, bors, buik, en die boonste en onderste ledemate toegedien. Die distriksgeneesheer het by die lykskouing 33 verskillende laserasies en kneusings aan die lyk gevind. Die oorledene het blykbaar sy bewussyn verloor as gevolg van die aanranding. Die appellante het toe sy hande met swart binddraad agter sy rug vasgemaak en hom na die woonhuis geneem. Daar het hulle vermoedelik sy voete en ook sy hande met 'n blou nylon tou vasgemaak, en hom in sy slaapkamer langs sy bed laat lê. Daarna het hulle die telefoondraad in die huis afgesny, die huis toegesluit, en die perseel verlaat op dieselfde manier as wat hulle ingekom het. Al wat hulle gesteel het blyk

'n aktetas met dokumente; die oorledene se bos
 sleutels; 'n gelaaide 6.35 Beretta pistool, en 'n
 videokamera, te wees. Die videokamera is ver-
 moedelik uit die oorledene se bakkie wat voor die
 motorhuis gestaan het geneem, en die ander voor-
 werpe kon ook daaruit geneem gewees het.

Die oorledene is dood as gevolg van
 sub-durale en sub-arachnoidale bloeding. Die
 bevinding van die distriksgeneesheer was dat die
 dood ongeveer 9 v m van die volgende dag ingetree
 het dws ongeveer 10 tot 11 uur nadat hy die
 kopbeserings opgedoen het. Daar kon geen skedel-
 breuk gevind word nie, en, met die oog op die yster-
 stawe wat vermoedelik gebruik is in die aanval,

was die geneesheer se afleiding dat die appellante nie uiterste geweld gebruik het toe hulle die oorledene geslaan het nie. Die geweld was egter volgehoue genoeg, en hard genoeg om die bloeding op die brein te veroorsaak. Na die geneesheer se mening was dit 'n "erge aanranding" gewees en moes al die houe op die kop bygedra het om die breinbloeding te veroorsaak het.

In die kamer waarin die lyk gevind is, was daar bloedvlekke teen een van die mure wat daarop kon dui dat die oorledene op 'n stadium orent gekom het en teen die muur gestaan het.

Die volgende oggend om ongeveer 9.30 v m het mnr Theunissen, een van die oorledene se

bure, 'n berig ontvang as gevolg waarvan hy na oor-

ledene se plaas gegaan het. Op weg soontoe het

hy die oorledene se broer teëgekom en hulle is

saam na die plaashuis. Alles het in orde gelyk.

Albei oorledene se bakkies was daar - die een in

die motorhuis en die andereen net buitekant. Die

heining was egter nog geëlektrifiseer en hulle

kon nie by die huis kom nie. Die plaaswerkers het

ook voor die hek gesit en wag. Hulle het om die

omheining geloop en die plek gekry waar daar 'n gat

onder die draad gegrawe is. Hulle is hierop

terug na mnr Theunissen se huis, vanwaar hulle die

polisie van die toedrag van sake in kennis gestel

het, en ook vir Evkom ontbied het om die elektriese

stroom in die heining te kom afsny. Nadat dit gedoen is, is mnr Theunissen na die opstal. Hy het die diefwering van een van die vensters afgesaag, toegang tot die huis gekry, en die oordene se lyk ontdek. Hy was toe reeds dood en koud.

Die eerste appellant was 28 jaar oud en het tot by std 5 op skool gevorder. Die verhoorhof het bevind dat hy 'n "relatief ontwikkelde man" was en geensins "ongekunsteld, naïef of onintelligent" nie. Hy het 10 vorige veroordelings weens diefstal erken, en een weens huisbraak met die opset om te steel en diefstal. Hierdie oortredings is tussen 1981 en 1990 gepleeg. Al die aanklagtes blyk van 'n betreklike geringe aard te

gewees het, en hy het slegs by vier geleenthede tronkstraf uitgedien - driekeer vir vier maande en eenkeer vir 16 maande. Hy het geen oortredings weens geweldsmisdade nie.

Die tweede appellant is 31 jaar oud en 'n eerste oortreder, wat daarop dui dat hy nie 'n gewelddadige persoon is nie (S v Senonohi 1990 (4) SA 727 (A) op 733 I-J). Dit het die verhoorhof genoop om - hoewel teësinnig - in sy gunste aanvaar dat hy rehabiliteerbaar is. Hy het tot std 7 op skool gevorder en daarna by 'n myn naby Thabazimbi gaan werk. Soos met die eerste appellant het die verhoorhof bevind dat die tweede appellant nie die indruk geskep het van 'n

"ongekunstelde plattelander" nie, maar dat hy presies geweet het "hoe om sy seile na die wind te span". Dit is ook teen albei die beskuldigdes gehou dat hulle geen tekens van berou getoon het nie.

Die hof het bevind dat die appellante nie vooraf die dood van die oorledene beplan het nie, en ongewapen die omheinde perseel betree het. Die pyp en die ysterstaaf waarmee hulle die oorledene geslaan het, is in alle waarskynlikheid daar op die perseel opgetel. In die lig van die geneesheer se toegewing dat die aanvallers nie uiterste geweld gebruik het by die toediening van die houe op die oorledene se kop, en

geen skedelbreuk veroorsaak het nie, het die hof bevind dat die opset by die appellante slegs dolus eventualis was - dws dat hulle inderdaad die moontlikheid voorsien het dat hy as gevolg van hul aandrang kon sterf, maar desnieteenstaande voortgegaan het om hom aan te rand "roekeloos oor die gevolge van hulle handeling".

Verswarend het die hof bevind dat die 64-jarige oorledene "op 'n brutale en ernstige wyse aangerand is"; dat sy aanvallers waarskynlik geweet het dat hy alleen op die plaas sou wees; dat hulle "totaal roekeloos was"; en dat daar veel meer geweld toegepas was as wat nodig sou gewees het om die oorledene se weerstand te

oorkom". Die hof het ook bevind dat die appellante uiteindelik die ernstig beseerde oorledene met "bloudraad" vasgemaak in die huis aan sy lot oorgelaat het nadat hulle die telefoondraad afgesny het. Dit, het die hof bevind, "dui op 'n totale gevoelloosheid aan hulle kant."

Luidens die bepalings van artikel 277(2)

van die Strafproseswet 51 van 1977 ("die Wet") word dit aan die verhoorhof opgedra om, met inagneming van die getuienis en betoë oor vonnis, 'n bevinding uit te bring oor die aan- of afwesigheid van enige strafversagtende of - verswarende faktore. Die voorsittende regter sal dan, met inagneming van daardie bevinding, die doodvonnis oplê slegs indien hy oortuig is dat dit die enigste gepaste vonnis

is. (S v Nkwanyana and Others 1990 (4) SA 735

(A) op 745 E-F.) By 'n appèl kan hierdie hof, in-

dien hy van oordeel is dat hy self nie die dood-

vonnis sou opgelê het nie, die vonnis tersyde

stel en die straf oplê wat na sy oordeel gepas is.

(Artikel 322 (2A).) Ons is dus geroepe om opnuut

'n eie oordeel te vel oor die toepaslikheid al dan

nie van die opgelegde doodvonnis, en uitdrukking

aan daardie oordeel te gee. Uiteraard sal hier-

die hof opnuut kyk na die strafversagtende en- ver-

swarende faktore wat uit die getuienis blyk.

In die verlede het hierdie hof hom

by verskeie geleenthede sterk uitgelaat oor die

ernstige lig waarin aanvalle op weerlose en

onskuldige slagoffers in hul eie huise, en veral

op afgeleë plase, beskou word (cf S v Khibe 1993

(2) SASKV 1 op 4 c-i en die gewysdes daar aangehaal),

en is doodvonnisse in sulke gevalle telkemale be-

kragtig. In die algemeen gesproke bly dit steeds

die siening van hierdie hof. Dit kan egter nie

afdoen van die plig van die hof om oor die be-

sondere omstandighede van elke geval individueel

te besin nie. In die onderhawige geval het die

verhoorhof dit as 'n verswarende faktor aangemerkt

dat die oorledene "klaarblyklik" alleen op die

plaas was, en dat dit vir die hof wou voorkom "asof

die afleiding geregverdig is dat sy aanvallers dit

gewet het". Die getuienis was egter dat die

oorledene nie op sy plaas oornag het nie, maar dat hy saans na sy broer op die buurplaas gegaan het en daar geslaap het. Die aanduiding is dat hy normaalweg vir aandete so om en by 7 n m daar verwag is. As die appellante dus geweet het dat die oorledene alleen op die plaas gebly het, soos waarskynlik die geval was, sou hulle besmoontlik ook van hierdie gebruik kennis gedra het. Hierdie afleiding word versterk deur die getuienis dat hulle eers om ongeveer 10 n m, sonder enige wapens, by die plaashuis opgedaag het. Hulle opset was om te steel en hulle het waarskynlik nie verwag om die oorledene nog daar te kry nie. Die

waarskynlikhede dui voorts daarop dat hulle eers
bewus geword het van die oorledene se teenwoor-
digheid in die motorhuis nadat hulle onder die
geëlektrifiseerde heining deurgekruip het.

Hulle het hulle toe bewapen met wat byderhand was
en hom aangeval.

Alhoewel die aanranding blykbaar lang-
durig en volgehoue was, was dit nie met uiterste
mag en mening deurgevoer nie. Die direkte op-
set was nie om die oorledene dood te maak nie,
maar eerder om hom buite aksie te stel sodat
hulle hom kon beroof. Die moontlikheid dat die
oorledene as gevolg van hierdie ernstige en

volgehoue aanranding kon beswyk, moes hulle egter besef het, en tog het hulle daarmee voortgegaan ongeag of die dood sou intree of nie.

Daarom is hulle, van dolos eventualis, skuldig aan moord. Dit het die verhoorhof ook gevind.

Daarna het hulle die oorledene na sy woonhuis geneem. Waarom hulle dit gedoen het, blyk nie uit die getuienis nie. Daar is geen aanduiding dat hulle daadwerklik iets uit die woonhuis gesteel het nie. Die sakkie waarin die videokamera was, tesame met sy ander toebehore, is in die bakkie gevind, wat daarop dui dat die videokamera uit die bakkie gesteel is. Die

aktetas met dokumente en die pistool sou heelwaar-
skynlik ook in die bakkie gewees het. Die bos
sleutels sou na alle waarskynlikhede óf in die oor-
ledene se broeksak gewees het, óf in die bakkie -
kwalik in die huis. Daar is dus, op die waarskyn-
likhede, geen aanduiding dat hulle enigiets uit die
huis gesteel het nie. Dit is hulle voorts deur
die verhoorhof as verswarend toegereken dat hulle
die telefoondrade afgesny het. Die hof het bevind
dat "hierdie handeling aanduidend is van die
koelbloedigheid van die aanvallers en dui op 'n
totale gevoelloosheid aan hulle kant". Ek dink
nie dat dit heeltemal 'n geregverdigde afleiding

is nie. Die oorledene was nog nie dood toe hy na die huis geneem is nie - trouens die dood het eers sowat 11 uur na die aanranding ingetree. Hoe-verre hy toe nog by sy bewussyn was, is ook nie duidelik op die getuienis nie. Die aanduiding is daar, soos ek reeds daarop gewys het, dat hy by geleentheid in so 'n mate by sy bewussyn was dat hy opgestaan het en teen die muur geleun het. Sy hande was weliswaar agter sy rug vasgemaak gewees, maar die appellante kon moontlik gedink het dat op so 'n plaaslyn die oorledene miskien kontak met iemand sou kon maak. Die buitewerkingstelling van die telefoon was dus waarskynlik gedoen om hul eie veiligheid te probeer verseker, eerder dan as

teken van hul koelbloedige gevoelloosheid teenoor
die lot van die oorledene.

Al hierdie faktore neig om die om-
standighede van hierdie saak buite die kader van
sake soos S v Khiba (supra); S v Shabalala and
Others 1991 (2) SASK 478 (A); en S v Khundulu and
Another 1991 (1) SASK 470 (A) te neem. Dit bly
egter 'n baie ernstige oortreding en kan miskien
as 'n grensgeval gesien word, maar by sorgvuldige
oorweging het ek uiteindelik tot die gevolgtrek-
king gekom dat dit nie gesê kan word dat die dood-
vonnis die enigste gepaste vonnis is nie. Die
afskrikkende, voorkomende en vergeldende oog-
merke van straf kan na my mening voldoende gedien

word en die samelewing beskerm word deur die op-

legging van 'n lang tydperk van gevangenisstraf.

Dit geld veral vir die tweede appellant wat 'n

eerste oortreder is. Dit geld miskien nie in

dieselfde mate vir die eerste appellant nie, maar

as die aard en die erns van die voorval in sy ge-

heel in oënskou geneem word, dan dink ek nie dat

daar enige wesenlike rede bestaan om 'n onder-

skeid tussen die vonnisse van die twee appellante

te maak nie.

Gevolgtlik slaag die appèl. Die dood-

vonnis word, in die geval van elkeen van die ap-

pellante tersyde gestel en vervang met 'n vonnis

van 25 jaar gevangenisstraf. Dit word beveel

dat die vonnis elkeen opgelê op die eerste aanklag
van roof sal saamloop met die vonnis opgelê op die
aanklag van moord.

J.P.G. EKSTEEN, AR

HEFER, AR)
NIENABER, AR) stem saam